

George Pieterse

Klarinet met zilveren kleppen

Een zonnige dag, begin april. In Amsterdam buigt George Pieterse zich over Theo Loevendies Klarinetconcert, dat hij in juni met zijn eigen Concertgebouworkest ten doop zal houden. Van het tweede deel is de inkt nog maar net droog; nooit eerder heeft hij zo kort voor de uitvoering een soloconcert in handen gekregen. Maar Loevendie treft geen blaas, vindt Pieterse, want scheppen kost tijd, een componist is geen tube tandpasta. Maar hij zal wel alle zeilen moeten bijzetten om zich de lastige partij eigen te maken. Een gesprek over een levenslange liefde voor de klarinet, het instrument dat hij 'echt mijn toeter' noemt.

Sinds zijn komst bij het Concertgebouworkest, bijna 27 jaar geleden, heeft hij altijd op de stoel van eerste gezeten. Daarmee is hem de kwelling van een volgend proefspel om een stoel op te schuiven, bespaard gebleven. Hij begon zijn professionele loopbaan in '62 bij de radio, als tweede klarinettist naast zijn leraar Jos d'Hondt. 'De hele dag les!', weet hij nog. 'Jos d'Hondt was niet alleen een fantastische leraar, hij was ook een oom van me, getrouwd met een zuster van mijn vader. Ik was als elfjarig Amsterdams jongetje astmatisch uit de oorlog gekomen en kreeg het advies een blaasinstrument te gaan bespelen om mijn longen te trainen. Dus werd oom Jos geraadpleegd. Hij was soloklarinettist in het Radio Filharmonisch Orkest en wilde me wel lesgeven. Ik vond het prachtig, die klarinet met al die kleppen, maar ik vond vooral oom Jos heel boeiend. Omdat hij anders was dan de rest van de familie. Hij was een Belg, altijd vol verhalen. Om aan te sterken na die oorlog mocht ik bij hem in Hilversum komen wonen en zo werd hij een soort tweede vader voor me. Hij zag er wel wat in en leerde me noten lezen, zingen, solfège, heel degelijk allemaal. Voor een instrument was thuis geen geld, maar oom Jos had er nog wel een voor me. Het was van onder tot boven gescheurd, en had eigenlijk terug gemoeten naar de fabriek, maar op de een of andere manier was dat er niet van gekomen en dus mocht ik er op blijven spelen. En toevallig was dat wel een klarinet met zilveren kleppen!'

Kunst & Strijd

Een belangrijke leerschool voor de jonge klarinettist was ook de harmonie. 'Daar kwam ik in terecht via de slager in de Utrechtsestraat. Mijn moeder kwam bij hem in de winkel en toen hij hoorde dat ik klarinet speelde, riep hij dat ik dan bij hem in de harmonie moest komen. Dat was de zestig man sterke metaalbewerkerharmonie Kunst en Strijd. Ik moest nog wel even voorspelen, maar dat viel reuze mee. Want ik had nog maar nauwelijks mijn doosje open gedaan of de voorzitter riep: "hij is aangenomen!" Omdat ik de enige was met zilveren kleppen. Ik ben begonnen op de derde klarinet, een jaar of vier, vijf later was ik concertmeester. We speelden vooral op socialistische bijeenkomsten, maar ook bij de intocht van Sinterklaas. Hartje winter, met halve handschoentjes, dus halfbevoren handen, en de muziek van het marsboekje in zo'n harpje op de klarinet, waar altijd het schroefje van lam was zodat je muziek opeens ondersteboven hing, ja, ja... En op de binnenplaats van een oude school leerden we exerceren: binnenbocht betekende blijven staan, buitenbocht je te pletter rennen. En op tijd stoppen, anders zat die klarinet achter in je keel. Het belangrijkste wat ik er geleerd heb, is doorspelen. In de klassieke wereld ben je gewend om te stoppen als er een fout wordt gemaakt, en bij de volgende fout stop je weer, je bent alsmaar aan het stoppen. In die harmonie speel je gewoon door, en het is heel nuttig om te kijken hoe je je redt. Maar in zo'n harmonie leer je natuurlijk niet echt verfijnd spelen, als je meer wilt, moet je er op een gegeven moment wel uit gaan.'

Vader Pieterse wilde zijn zoon graag naar het conservatorium sturen, tegen de zin van oom Jos, die dat voor de jonge George nog wat vroeg vond. Maar vader wist het beter en benaderde Bram de Wilde, leraar aan het conservatorium. George mocht voorspelen en was volgens De Wilde ver genoeg voor het conservatorium. 'Maar dat ging Jos d'Hondt nou net te ver', herinnert George zich. 'Dan liever naar het Muzieklyceum, waar hij les gaf. Ik was vijftien, en had niet meer dan een beetje voortgezet onderwijs, dus moest ik van de directeur naar de avondschool, om de achterstand in te halen. De eerste paar jaar heb ik het niet gemakkelijk gehad, ik kwam toch tussen mensen terecht die

min of meer gewend waren zelfstandig te werken, daar had ik geen idee van. Maar de klarinet, waarmee ik al een flink eind op weg was, heeft me erdoor heen geholpen. Ik ben altijd gelukkig geweest met die klarinet. Je kunt er zoveel karakters op uitbeelden, heel zacht spelen, heel hard, heel hoog, heel laag, melancholiek, het is echt mijn toeter.'

Nog voor hij afgestudeerd was, zat hij in het Radio Filharmonisch Orkest, naast Jos d'Hondt, als vervanger van de tweede klarinettist die in dienst moest. 'Ik was nog minderjarig, dus mijn vader moest mee om het contract te ondertekenen. Vierhonderd gulden in de maand verdiende ik, zoveel geld had ik nog nooit bij elkaar gezien.'

Via Het Gelders Orkest en later het Rotterdamse Philharmonisch, kwam hij in 1975 in het Concertgebouworkest terecht. 'Rotterdam heeft nog erg zijn best gedaan me daar te houden, maar ja, wat doe je als je naar Amsterdam kunt en wilt? Maar tussen kunnen en willen is een groot verschil en volgens mij heb ik toen helemaal niet zo goed proefgespeeld. Ik wou zó graag dat ik doodzenuwachtig was. Ik was nog maar net begonnen aan mijn Mozart-concert, toen Bram de Wilde me al wilde stoppen. Toen heb ik me een beetje van hem afgewend en heb stug doorgespeeld. Zelfs toen hij het podium opkwam en me op de schouder klopte, bleef ik doorspelen. Ik dacht, ja verdomme, ik heb me rotgestudeerd, nu zal ik spelen ook. Dat bleek later een van de redenen dat ze me aangenomen hebben.'

Hard studeren

In eerste instantie was Tristan Keuris door Pieterse benaderd met de vraag een klarinetconcert voor hem te componeren. Keuris had in '88 een klarinetkwintet geschreven ter gelegenheid van het honderdjarig bestaan van het Concertgebouw, en voelde wel voor een groter werk. 'We hadden daar al vage plannen voor gemaakt', vertelt Pieterse, 'maar voor we die konden uitwerken, kwamen we allebei tegelijk in hetzelfde ziekenhuis terecht. Hij is er helaas nooit uitgekomen, ik wel, al heeft het even geduurd voor ik weer ging spelen. Toen kwam ook de gedachte aan een soloconcert weer boven, en ik besloot Theo Loevendie te vragen. Hij was zelf klarinettist, dus echt iemand uit de praktijk. Bovendien ben ik dol op zijn werk en wist ik dat hij heel virtuoos voor klarinet kan schrijven. Maar Loevendie was aan zijn opera Johnny en Jones bezig, en had dus absoluut geen tijd. Uiteindelijk heb ik hem toch kunnen overhalen, het orkest heeft de opdracht gegeven, het Fonds voor de Scheppende Toonkunst werkte mee, nu ik nog. Ik heb precies twee maanden om dat stuk in te studeren. Het eerste deel heb ik al een tijdje in huis, deel twee is nieuw voor me. Daar zit, op mijn verzoek, een stukje jazz in, als hommage aan mijn grote held Benny Goodman, die zoveel voor de klarinet heeft betekend. Zelf heb ik nooit echt jazz gespeeld. Een klassiek musicus die jazz speelt, nee, dat klinkt als een kapotte wasmachine. Je leven gaat zoals het gaat, je kiest voor een bepaalde richting, maar dit was een kans. Het is een ontzettend moeilijke partij, ook ritmisch heel gecompliceerd. Als iets moeilijk ligt, bijvoorbeeld doordat je heel hoog, pianissimo, lastige dingen moet spelen, vind je al studerende meestal wel een paar grepen waardoor het lukt, maar dat heeft tijd nodig. Het stuk begint met een cadens voor de klarinet, senza misura, wat niet wil zeggen dat je volledig vrij bent; er is dan wel geen duidelijke maat voorgeschreven, de componist had wel degelijk een bepaald tempo in zijn hoofd.'

Ter oriëntatie voor de klarinettist voegde Loevendie de volgende korte samenvatting van het stuk bij de muziek:

'Het eerste deel is langzaam, maar heeft een solopartij die veel virtuozer is dan die van het tweede deel' ('Nou, dat weet ik zo net nog niet', schampert Pieterse). 'In het snelle tweede deel bevat de solopartij meer lyrische elementen, hoewel de basis van dit deel wordt gevormd door een snel, polyritmisch ostinato in het slagwerk. Hiermee contrasteren in het begin elementen als een Haydn/Beethovenachtig scherzo in de strijkers en een jazzy passage in de blazers. Maar geleidelijk versmelten deze zeer heterogene elementen naar het slot toe, slechts onderbroken door een korte cadens van de solist.'

'Het stuk heeft een vrij kleine bezetting', legt Pieterse uit. 'Het liefst zou Loevendie één speler per instrument hebben: fluit/piccolo, hobo/Engelse hoorn, fagot/contrafagot, hoorn, trompet, trombone, twee maal slagwerk, piano, celesta, harp en strijkers - met demper in het eerste deel. Maar bij ons is

dat moeilijk te realiseren: we hebben nu eenmaal aparte spelers voor de Engelse hoorn, de piccolo en de contrafagot. Ik ben benieuwd hoe dat gaat.'

Op mijn vraag hoe het is om met het eigen orkest te spelen, antwoordt Pieterse: 'Dat is heel prettig. Ze hebben het beste met je voor, en dat voel je.'

De klarinet is een enkelrietinstrument, dat omstreeks 1700 door de Duitse instrumentbouwer Denner werd ontwikkeld uit de chalumeau. Pieterse verzamelt historische instrumenten, die hij uitsluitend bespeelt om, ten behoeve van muziek uit vroeger eeuwen, de klank te vertalen naar zijn eigentijdse klarinet, een Wurlitzer. Met zilveren kleppen!

Henriette Posthuma de Boer